

5. Романюк М.М., Галушко М.В. *Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: іст.-бібліогр. дослідж.: в 3 т.* – Л., 2001–2003.
6. База даних відділу рідкісних і цінних видань // Вінницька ОУНБ ім. К. Тімірязєва: інтранет-ресурси [Електронний ресурс].
7. Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии. – Каменец-Подольский, 1878–1879. – Вып. 2.
8. Систематический указатель содержания «Исторического вестника» за 25 лет (1880–1904) / Сост. Б. Горюдецкий. – СПб., 1908.
9. Русская старина: ист. ежемесяч. журн. в 1870–1884 гг. – ТТ. 1–44: систем. роспись содержания. – СПб., 1885.
10. Русский архив, издаваемый Петром Бартечевым. 1863–1908: содержание его книжек и предметная роспись с азбуч. указат. – М., 1908.
11. Е.Л. Рец. на кн.: Отчет Подольского епархиального историко-статистического комитета за 1890 г. – Каменец-Подольский, 1890 // *Этнографическое обозрение*. – 1891. – № 4.
12. Палієнко М. «Киевская старина». 1882–1906: хронолог. покажч. змісту журн. – К., 2005.
13. Бібліографія Записок Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 1–240. 1892–2000 / Укл. В. Майхер. – Л., 2003.
14. Літературно-науковий вістник: покажчик змісту. Т. 1–109 (1898–1932) / Укл. Б. Ясінський. – К.; Н.-Й., 2000.
15. Антонович А. Разбор «Трудов Подольского епархиального историко-статистического комитета» // *ЧИОНЛ*. – 1896. – Кн. 11.
16. Трембіцький А.М. До історії співпраці Євфимія Сіцінського з Павлом Матвієвським (за матеріалам епістолярної спадщини) // *Роль музеїв у культурному просторі України й світу: стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі: 36. мат. наук. конф.* – Дн., 2009.
17. Баженова С.Е. Юзеф Антоній Ролле: життя, діяльність, творчість. – Кам'янець-Подільський, 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tovtry.km.ua.
18. Сецинский Е.И., Беднаровский С.Л. Указатель «Подольских епархиальных ведомостей» за 1862–1905 годы (за все время издания их). – Каменец-Подольский, 1907.
19. Прусевич А. Библиографический указатель по медицине и гигиене Подольской губернии, с 1714 года по 1913 год включительно. – Каменец-Подольский, 1914.
20. Прусевич А. Материалы по библиографии Подолы: Статьи и труды по естественным наукам. Вып. 1–3. – Каменец-Подольский, 1912–1915.
21. Сьогобочний Г. Лубочная украинская литература // *Киевская старина*. – 1905. – Т. 89. – № 4.
22. Правила о бесплатных народных читальнях и о порядке надзора за ними // *Циркуляр по управлению Киев. учеб. округом*. – 1890. – № 8.
23. Энциклопедический словарь. – СПб.: Изд. Ф. Брокгауз и И. Ефрон, 1897. – Т. XX-a (40).
24. Военно-статистический сборник. Россия / Под ред. Н. Обручева. – СПб., 1871.
25. Смуток П. Язык цифр в школьном деле // *Украинская жизнь*. – 1915. – № 2.
26. Обзор Подольской губернии за 1886 г. – Каменец-Подольский, 1887.
27. Обзор Подольской губернии за 1896 г. – Каменец-Подольский, 1897.
28. Обзор Подольской губернии за 1902 г. – Каменец-Подольский, 1903.
29. Обзор Подольской губернии за 1905 г. – Каменец-Подольский, 1906.
30. Обзор Подольской губернии за 1907 г. – Каменец-Подольский, 1908.
31. Почта и телеграф // *Памятная книга Подольской губернии на 1911 г.* – Каменец-Подольский, 1911.
32. Обзор Подольской губернии за 1912 г. – Каменец-Подольский, 1913.

Karoieva (Solomonova) T.R. The involvement of Podolyan in the national information space as the sign of the local society modernization at the beginning of the XXth century. In the article

the gradual involvement of Podolyan, including the peasantry, in the national information space as the sign of the Ukrainian society modernization in the beginning of the XXth century.

Key words: modernization, information space, the Ukrainian society, Podillya

В. В. Тельвак

МОНОГРАФІЧНА ГРУШЕВСЬКІАНА: СПРОБА УЗАГАЛЬНЕННЯ

У статті здійснено спробу узагальнення широкого спектру монографічної літератури, присвяченої життю та діяльності Михайла Грушевського, котра з'явилася протягом 30-х рр. XX – початку XXI ст.

Ключові слова: Михайло Грушевський, рецепція, грушевськіана

Наукові студії, присвячені творчості М. Грушевського мають вже понад столітню традицію і в кількісному плані, за дотепним спостереженням одного з історіографів, наблизилися до лєнініани. Втім, за уважлишого погляду, лєвова частка грушевськознавчих праць мають причинковий, популяризаційний, а то й коміплативний характер. Певним індикатором стану вивчення постаті видатного українця є присвячені йому монографічні студії.

Першими, присвяченими М. Грушевському, монографіями були спроби біографічних нарисів, що з'явилися як реакція на його передчасну смерть в 1934 р. Вони були покликані змалювати велич померлого діяча в усіх аспектах прояву його небуденної натури – як політика, громадського діяча, вченого-гуманітарія та організатора наукової праці. Написані гарячими симпатиками М. Грушевського, нерідко його учнями, вони переслідували популяризаційну мету і творили культ Великого Українця за зразками вже існуючих культів Кобзаря та Каменяря. Втім, якщо останні позиціонувалися в народній пам'яті як співці українства (відповідно – у загальнонаціональному та регіональному масштабі), то М. Грушевський маркувався у першу чергу як найвидатніший учений та політичний діяч новітньої доби, перший президент відродженої України. Водночас почали вимальовуватися й необхідні складові такого культу – героїзм і безкорисливість у відстоюванні національних інтересів, жертвовність та широта творчої натури особистості, трагізм фіналу життя тощо. На тлі інформаційної замкненості радянської системи ці елементи зазнавали швидкої міфологізації й набували гіпертрофованого вигляду. Для прикладу, згадаємо одну з перших біографій М. Грушевського, авторства І. Крип'якевича, котра в численних передруках та видозмінах була надзвичайно популярною в XX ст. [1].

Ця «героїчна» традиція грушевськознавчої біографістики на українських землях була згорнута разом з остаточною радянізацією українських земель в 1939 р. і отримала продовження вже після війни за океаном. Ситуація в американських українознавчих осередках не сприяла докладному вивченню спадщини М. Грушевського, позаяк більшість емігрантів були ідейними опонентами голови Центральної Ради, котрі завзято вправлялися в пошуку все нових закидів на його адресу. Тут промовистим прикладом є відома стаття О. Прицака, що з'явилася в столітній ювілей М. Грушевського і містила чи не найбільш повну колекцію жалів симпатиків гетьманської та націоналістичної ідеологій [2]. Зрозуміло, що така гіперкритична постава також не сприяла перетіканню полеміки в академічне русло і фактично була дзеркальним протиставленням «героїчних» студій.

Згаданий столітній ювілей М. Грушевського активізував увагу до його спадщини в колах еміграційних істориків, частина яких, на чолі з О. Оглоблиним та

Л. Винаром, започаткували системні студії та запропонували назву нової історичної субдисципліни – грушевськознавство, друкованою трибуною якого став журнал «Український історик». З цього кола вийшли перші біографії М. Грушевського на американському континенті, що в цілком «героїчному» ключі презентували читачам велич його особистості [3]. Втім, накопичений протягом тривалого часу співробітниками «Українського історика» різноплановий джерельний матеріал уможливив написання перших цілком критичних монографій, присвячених автору «Історії України-Руси». Тут насамперед слід згадати першу англomовну біографію авторства Т. Приймака, що з'явилася наприкінці 80-х років [4].

Здобуття Україною незалежності у вирішальний спосіб вплинуло на грушевськoзнавчі студії. За останні два десятиліття видатний історик був поза конкуренцією серед інших українських діячів тієї доби щодо кількості опублікованого джерельного матеріалу стосовно його життя і творчості. Згадаємо хоча б кілька багатотомних видань: перевидання «Історії України-Руси» та «Історії української літератури», «Всесвітньої історії», серію «Епістолярні джерела грушевськoзнавства» (5 томів), «Щоденники», «Спомини», численні тематичні збірки архівного матеріалу, врешті, перші 12 томів зібрання творів у п'ятдесяти томах. Все це, звісно, уможливило більш докладний і багатоаспектний, аніж у попередні періоди, аналіз поодиноких сторінок творчої біографії М. Грушевського та появу ґрунтовних її нарисів.

Найбільшу кількість монографій на сьогодні присвячено вивченню історіографічної спадщини М. Грушевського. Серед них кілька праць присвячено аналізу історіософських і методологічних поглядів ученого. Тут, у хронологічному порядку згадаємо книги В. Масенка, де в компаративному ключі на тлі розвитку української науки кінця XIX – першої третини XX ст. представлено історіографічні ідеї М. Грушевського [5; 6]. Про теоретико-методологічні підстави історичних поглядів ученого до вибуху Першої світової війни писав В. Тельвак [7]. Соціально-філософські та філософсько-історичні погляди М. Грушевського у футурологічному аспекті дослідив В. Будз [8]. Психобіографічному виміру простору історіописання М. Грушевського кілька праць присвятив В. Ващенко [9; 10]. Історіографічні погляди М. Грушевського у своїй книзі реконструювали Вікторія та Віталій Тельваки [11]. Історико-релігійно-знавчу концепцію вченого реконструювали О. та Л. Кондратики [12]. Проблема рецепції творчої спадщини М. Грушевського в історичній думці його доби дослідив Віталій Тельвак. Цілісному аналізу історіографічної спадщини М. Грушевського присвячено декілька монографій авторства В. Гоцуляка [13; 14].

Далеко менше спеціальних монографічних студій має проблема політичної складової світогляду та діяльності М. Грушевського. Причиною цього передусім є поразка Визвольних змагань, що нерідко ставилося на карб як особисто вченому, так і його послідовникам. Втім, і з цієї ділянки маємо декілька монографічних опрацювань. Цілісно політичну доктрину вченого в контексті суспільно-політичного життя на українських землях зламу XIX–XX ст. спробував реконструювати О. Копиленко ще на зорі української незалежності [15]. Кілька ґрунтовних студій має проблема федералізму М. Грушевського. Її аналізу присвячені книги Г. Корольова, в котрих вдало, як на нашу думку, в широкому контексті еволюції української суспільно-політичної думки осмислюється ця складна проблема світогляду видатного вченого [16].

Доволі повно сучасні дослідники опрацювали найбільш помітні науково-організаційні проекти М. Гру-

шевського. Про діяльність вченого на форумі НТШ маємо книгу Л. Винара [17]. Львівська історична школа стала предметом спеціальної уваги В. Педича [18]. Маємо й узагальнюючу студію про науково-організаційну працю історика в Українському науковому товаристві [19]. Декілька книг присвячено реконструкції науково-організаційної праці вченого на терені ВУАН [20]. Київська історична школа М. Грушевського стала предметом аналізу О. Юркової [21].

Авторами монографій про М. Грушевського дедалі частіше стають представники й інших галузей знань, що розробляють позаісторіографічні аспекти його спадщини – педагоги, літературознавці, бібліографи. Ці книги є зазвичай адаптованими варіантами кандидатських дисертацій. Наприклад, маємо кілька спроб реконструкції теоретичних основ виховання у працях М. Грушевського [22].

З життєпису М. Грушевського на сьогодні найбільш докладно – на монографічному рівні – висвітлений радянський період його діяльності. Завдяки монографії Р. Пирого [23] ми доволі докладно поінформовані про особливості життя вченого в його останнє десятиліття. Важливий аспект взаємин видатного вченого з радянською репресивною машиною в останні роки його життя у двох книгах проаналізували В. Пристайко й Ю. Шаповал [24; 25]. Відзначимо, що жоден інший період біографії вченого не має стількох монографічних студій.

Величезна кількість аналітичних і першоджерельних праць уможливили написання перших цілісних біографій М. Грушевського. На переконання багатьох фахівців, найбільш вдалою спробою тут виступає, видана на американському континенті, книга С. Плохія, що реконструює інтелектуальну біографію автора «Історії України-Руси» на тлі його доби. Життєвий і науковий шлях видатного історика автор розглянув у контексті поразки та розпаду всеросійського історичного наративу і постання національної версії українського історіописання [26].

Низку узагальнюючих біографій М. Грушевського в популяризаційному ключі запропонували читачеві І. Верба й Ю. Шаповал [27], Р. Пиріг [28], В. Тельвак [29], Д. Яневський [30] та ін. У названих книгах узагальнено історіографічний досвід попередніх поколінь грушевськoзнавців, а творчість видатного вченого відтворено відповідно до головних періодів його життя. Відзначимо, що М. Грушевський – єдиний з українських інтелектуалів, хто має біохроніку життя та діяльності (укладена В. Верстюком і Р. Пирогом [31]).

Декілька слів варто сказати про розквітлу останніми роками літературну та публіцистичну грушевськіану – появу значної кількості біографій вченого, що на тому чи іншому джерельному рівні відтворюють його життєпис. В цих книгах, відповідно до обраних авторами героїчного чи критичного інтерпретативного ключів, відбувається селекція фактів біографії вченого, з метою змалювати відповідне наративне полотно. Яскравим прикладом «героїчної» популяризації життєпису М. Грушевського в літературі є талановито написаний роман Ю. Хорунжого [32]. В добрій публіцистичній манері реконструйовано московські періоди життя вченого В. Мельниченком [33; 34]. Відверто критиканським і брутальним підходом до інтерпретації фактів та подій біографії М. Грушевського позначена книга І. Мельниченка [35].

Якщо монографічна грушевськіана в українській науці виглядає в цілому респектабельно, то цього неможна сказати стосовно інших національних шкіл. Хоча, з огляду на тісну пов'язаність життя та творчості

М. Грушевського з історією наших найближчих сусідів, слід було очікувати більшого зацікавлення спадщиною найвидатнішого українського історика з боку росіян, поляків, чехів. У цьому аспекті взагалі можемо відзначити певну парадоксальну ситуацію – в першій третині ХХ ст. європейська історіографія значно більше цікавилася М. Грушевським, аніж наші сучасники.

В цій ситуації відрадним явищем стала книга Л. Адамського, який уперше запропонував польському читачеві цілісне опрацювання біографії М. Грушевського, з особливим акцентом на польські сюжети в його житті та творчості [36]. Щоправда повноцінної біографією книгу Л. Адамського можна назвати лише з певним застереженням, адже періоди життя українського вченого, не позначені рефлексією польського інтелектуального чи суспільно-політичного життя, автор збуває надзвичайно коротко, нерідко в енциклопедичному стилі (так, цілому радянському десятиліттю відведено заaledве десять сторінок). Від книги Л. Адамського зацікавлений читач очікував зваженого й коректного аналізу, поставлених у вступі, проблем, що уможливив значний часовий період, котрий відділяє нас від польсько-українських суперечок початку минулого століття. Натомість цілковито дистанціюватися від спадщини польських інтелектуалів столітньої давності автору, на нашу думку, не вдалося. В монографії ми фактично отримуємо стилістично модернізовану каталогізацію закидів на адресу українського вченого, висловлених представниками різноманітних ідеологічних та історіографічних течій початку ХХ ст. Замість того, щоб спробувати пояснити логіку протистояння та критично з'ясувати мотивацію вчинків протилежних сторін, Л. Адамський цілковито солідаризується зі своїми попередниками. Доводячи самозрозумілу національну заангажованість дій М. Грушевського, він практично не бачить її в польській стороні. Більше того «націоналісту М. Грушевському» протиставляє «вільних від націоналізму представників польської інтелігенції», на жаль, не називаючи жодного імені. Отже, замість пояснити минулі події, Л. Адамський сам стає активним учасником понад столітніх польсько-українських суперечок, за будь-яку ціну доводячи рацію польської сторони. Внаслідок цього книга, створена на солідному джерельному та історіографічному матеріалі, написана з почуттям гумору і добрим стилем, значно втрачає свою цінність в очах хоч трішки ознайомленого з біографією М. Грушевського читача. Натомість у широкому польському читацькому середовищі утверджує, поширюваний Ф. Равітою-Гавронським, стереотипний образ М. Грушевського як новітнього гайдамаки.

Підсумовуючи монографічну грушевськіану вкажемо, що за роки незалежності опубліковано понад три десятка книг про М. Грушевського. Кілька десятків титулів нараховують науково-популярні, літературні та публіцистичні нариси, а також різноманітні дидактичні видання. Для української історіографії це цілковитий рекорд. З інших українських учених-гуманітаріїв такої популярності може дорівнятися лише І. Франко. Тож, за такої кількисної значущості та якісної різноманітності, присвячених М. Грушевському, монографій чого потребує сучасний читач? Насамперед є потреба узгодити існуючі різнопланові нарativi та врівноважити їх провідні сюжети, з огляду на внутрішню логіку життєвого шляху вченого. По-друге, монографічного опрацювання потребує низка малознаних досі сторінок і проблем біографії вченого. Тут, передусім, слід згадати найбільш плідне у науковому плані львівське двадцятиліття, що рясніє подієвими лакунами. Так, нам досі нічого докладно не відомо про перебування М. Грушевського

в Парижі 1903 р., куди він був запрошений читати лекції з історії України в Російську вищу школу суспільних наук. Натомість ця поїздка дозволила вченому налагодити контакти в інтелектуальних колах Британії, Франції та Німеччини, що мали помітне значення для його подальшої долі. Також виголошений лекційний курс дав поштовх М. Грушевському та його однодумцям звернути увагу на популяризацію історіографічних ідей автора «Історії України-Руси» іншими мовами. Безпосереднім наслідком цього було російське видання «Нарису історії українського народу» та німецький переклад першого тому головної праці вченого. Хоч підготвлені франкомовний і англomовний переклади так і не побачили світ, через фінансові неузгодженості з видавцями. Серед проблем слід згадати й те, що докладнішої розробки потребують сюжети щодо взаємин М. Грушевського з його польськими колегами [37]. По-третє, очевидно є потреба модернізації методологічного арсеналу грушевськознавства, відходу від описовості та мікрографізму, коли віднайдення біографічних нюансів стає самоціллю. Зрештою, українська наука досі не спромоглася на повноцінну академічну біографію свого заслуженого працівника.

1. Крип'якевич І. Михайло Грушевський. Життя і діяльність. – Львів, 1935.
2. Прицак О. У століття народин М. Грушевського // Листи до приятелів. – Нью-Йорк, 1966. – № 5–7.
3. Винар Л. Найвидатніший історик України Михайло Грушевський (1866–1934). У 50-ліття смерті. – [Мюнхен], 1985.
4. Румак Т. Mykhailo Hrushevsky and politics of national culture. – Toronto, 1983.
5. Масненко В.В. Історичні концепції М.С. Грушевського та В.К. Липинського. Методологічний і суспільно-політичний виміри української історичної думки 1920-х рр. – К.; Черкаси, 2000.
6. Масненко В.В. Історична думка та націотворення в Україні (кінець ХІХ – перша третина ХХ ст.). – К.; Черкаси, 2001.
7. Тельвак В. Теоретико-методологічні підстави історичних поглядів Михайла Грушевського (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – Нью-Йорк; Дрогобич, 2002.
8. Будз В.П. Соціально-філософські погляди М. Грушевського: футурологічний аспект. – Івано-Франківськ, 2003.
9. Ващенко В.В. Неврастення: непрочитані історії (Деконструкція одного надпису – сеанс прочитання автомонографії М. Грушевського). – Д., 2002.
10. Ващенко В.В. Від самопрезентації до методології: психобіоісторіографічний вимір простору історіописання М. Грушевського. – Д., 2007.
11. Тельвак В., Тельвак В. Михайло Грушевський як дослідник української історіографії. – К., 2005.
12. Кондратик Л.Й., Кондратик О.В. Михайло Грушевський: проблеми суті, функціональності та витоків релігії. – Луцьк, 1998.
13. Гоцуляк В.В. Гортаючи сторінки... Думки про «Історію України-Руси» Михайла Грушевського і українську історіографію 80-х рр. ХІХ – початку ХХ ст. – Черкаси, 1996.
14. Гоцуляк В.В. Історіографічна думка про М. Грушевського і українську історичну науку його доби. – Черкаси, 1996.
15. Копиленко О.Л. «Українська ідея» М.С. Грушевського: історія та сучасність. – К., 1991.
16. Корольов Г.О. Федералізм Михайла Грушевського кінця ХІХ – початку ХХ ст.: спроба реконструкції. – К., 2007.
17. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Шевченка: 1892–1934. – Нью-Йорк; Дрогобич; Львів, 2006.
18. Педич В.П. Львівська історична школа Михайла Грушевського (1894–1914 рр.). – Івано-Франківськ, 1997.
19. Онопрієнко В., Рєєнт О., Щербань Т. Українське наукове товариство: 1907–1921 рр. – К., 1998.
20. Сохань П., Ульяновський В., Кіржаєв С. М.С. Грушевський і Academia: ідея, змагання, діяльність. – К., 1993.

21. Юркова О. Діяльність науково-дослідницької кафедри історії України М.С. Грушевського (1924–1930 рр.). – К., 1999.
22. Веремчук А.П. Теоретичні основи виховання у працях М.С. Грушевського. – Рівне, 1998.
23. Пиріг Р.Я. Життя М.С. Грушевського: останнє десятиліття (1924–1934). – К., 1993.
24. Пристайко В., Шаповал Ю. Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД. Трагічне десятиліття: 1924–1934. – К., 1996.
25. Пристайко В., Шаповал Ю. Михайло Грушевський: Справа «УНЦ» і останні роки (1931–1934). – К., 1999.
26. Plokhyy S. *Unmaking Imperial Russia*. Mykhailo Hrushevsky and the Writing of Ukrainian History. – Toronto; Buffalo; London, 2005.
27. Шаповал Ю., Верб І. Михайло Грушевський. – К., 2005.
28. Пиріг Р.Я. Михайло Грушевський. – К., 2007.
29. Новацький Р., Тельвак В. Михайло Грушевський на тлі доби. Перша частина. – Дрогобич; Ополе, 2008.
30. Яневський Д.Б. Проект «Україна», або Таємниця Михайла Грушевського. – Х., 2010.
31. Верстюк В., Пиріг Р. М.С. Грушевський: Коротка хроніка життя та діяльності. – К., 1996.
32. Хорунжий Ю.М. Вірую: Роман. – К., 2001.
33. Мельниченко В. Михайло Грушевський: «Я оснувався в Москві, Арбат 55». – М., 2005.
34. Мельниченко В. Прапор України на Арбаті. – М., 2004.
35. Мельниченко І. Исторический портрет в сине-желтом интерьере. – К., 2004.
36. Adamski L. *Nacjonalista postępowy. Mychajło Hruszewski i jego poglądy na Polskę i Polaków*. – Warszawa, 2011.
37. Стрельський Г., Трубайчук А. Михайло Грушевський, його сподвижники й опоненти. – К., 1996.

Telvak V.V. Monographic Hrushevskiana: Attempt to Summarize. The attempt to summarize the wide range of monographic literature dedicated to Mychajlo Hrushevski's life and activity, that appeared during 30-th years of the XX – the beginning of the XXI centuries has been made in the article.

Key words: Mychajlo Hrushevski, reception, Hrushevskiana

В. В. Масненко

КОНСЕРВАТИВНА ПАРАДИГМА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОГЕНЕЗУ: ВІЗІЯ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО*

Проаналізовано консервативну концепцію українського націогенезу В. Липинського. Її основоположними пунктами були визначальна роль держави та еліти у цьому процесі, заперечення початкової демократичної фази становлення національних спільнот, особлива вага ідеалізму та релігійної свідомості, громадянського усвідомлення її політично-територіальної основи, визначальне націотворче значення консервативних елементів.

Ключові слова: націотворення, В. Липинський, консервативна парадигма націогенезу, національна свідомість, українська нація

Модерне націотворення XIX – початку XX ст. потребувало адекватного наукового чи, принаймні, наукоподібного, пояснення та, що важливіше, конструювання національних процесів. У межах такого осмислення досить виразно окреслилося три інтелектуальні парадигми: консервативна, ліберальна та націократична. Лінія розмежування між ними проходила у визначенні пріоритету етнодержавницької складової, яка вважалася вихідним пунктом для розгортання процесу націогенезу: держава, особа або етнос (нація). В осмисленні українського випадку націотворення, як відомо, не бракувало народницьких – ліберальних, або націократичних концепцій. Однак як продемонстрував соціальний досвід (особливо під час визвольних змагань 1917–1921 рр.), у більшості випадків вони виявилися неспроможними на продуктивне моделювання націогенезу. Не таким поширеним на той час було консервативне бачення перспектив творення української модерної на-

ції. Хоч менший суспільний інтерес зовсім не означав, що такі концепції менш продуктивні. Навпаки, консервативний дискурс виявився доволі спроможним до адекватного відображення модерного націотворення.

В межах запропонованої розвідки спробуємо довести правомірність цієї тези, на прикладі аналізу націологічної концепції В. Липинського. Погляди цього консервативного мислителя на творення нації вже неодноразово були предметом студіювання українських дослідників. Різні аспекти проблеми розглядалися у працях І. Лисяка-Рудницького [1], О. Майбороди [2], І. Кресіної [3], К. Галушка [4, 159–161], Ю. Вільчинського [5], І. Каневської [6], В. Масненка [7–8] та ін.

В. Липинському належить особі місце в осмисленні загальних теоретичних проблем націотворення (націогенезу), з особливою увагою саме до українського випадку. Його, значною мірою, піонерна роль показова, з огляду на те, що він не тільки запропонував оригінальну наукову інтерпретацію цього явища, але й свою наукову та політичну діяльністю впливав на розвиток національної свідомості сучасного йому українського суспільства. Що характерно, цей вплив був усвідомлений самим мислителем, тобто, здійснювався ним ціленаправлено. Проте, така екзистенційна присутність в історичному потоці не заважала В. Липинському доволі адекватно оцінювати минуле та сучасне суспільне життя. Варто враховувати, що його концепція не мала вузького націознавчого спрямування. Хоч нація в її обсязі й займає визначальне місце, вона не лишається поодиноким предметом студіювання, а, радше, – вихідним пунктом для найширших історичних, соціологічних, політологічних досліджень, результати яких, зрештою, виходять у площину реальної політики та певних моделей державно-політичного життя.

Передовсім, треба визнати помітну еволюцію наукового дискурсу дослідника щодо застосування поняття «нація». Цілком можна погодитися з висновком Л. Біласа, що цей термін став переважати щойно після Першої світової війни і вже домінував у дослідженнях 1920-х рр. [9, XLIV–XLV]. Отже, В. Липинський доволі оперативно відреагував на нові явища суспільного буття й долучився до гурту тих українських науковців (О. Бочковский, В. Старосольський та ін.), які започаткували вітчизняний напрям націологічних досліджень. Останні щойно стверджувалися в європейській науковій практиці.

Далі варто звернути увагу на те, що концепція нації В. Липинського мала виразний елітарно-державницький характер. Замість теорії «плебейської нації» М. Драгоманова, він запропонував концепцію «аристократичної нації» (це при тому, що В. Липинський досить високо цінував теоретичну спадщину останнього). Поняття Нації (у більшості випадків подається з великої літери) як органічна цілість, що постає у межах Держави, В. Липинським протиставлялося поняттю «нації» (варіант: місцеві «нації», «екстериторіальні нації», «дейнецько-опришківська нація») – втіленню містечкової етнічної, партійної чи релігійної обмеженості (партикулярності). У «Листах до братів-хліборобів» мислитель певним чином отожденовлює поняття Нації з поняттям Держави. Він наголошував: «Нація для нас – це всі мешканці нашої Землі і всі громадяне даної держави, а не “пролетаріат” і не мова, віра, племя» [10, XIII]. Наведене по суті етатистське розуміння нації, не варто сприймати у буквальному смислі, тобто, розглядати націю як кінцевий продукт держави (як це пропонує розуміти, зокрема Ю. Вільчинський – «через державу до нації») (спочатку буває держава, а потім нація)) [5, 96]. Насправді більш відповідну думку запропонував